

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПІДСЛІДНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНІВ ЗА НОВИМ КПК УКРАЇНИ

Стаття присвячена загальній характеристиці кримінальних правопорушень в Збройних Силах України і визначенню їх підслідності за новим КПК України 2012 року. Автором обґрунтована необхідність збереження оперативних підрозділів у Військовій службі правопорядку Збройних Сил України і створення в цій службі слідчих підрозділів для розслідування військових злочинів і загальнокримінальних злочинів, здійснених військовослужбовцями на військових об'єктах.

Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканості Конституцією України (ст. 17) покладаються на Збройні Сили України [1], боєздатність яких залежить від стану дотримання законності та правопорядку у її лавах. Тому боротьбі зі злочинністю та правопорушеннями у Збройних Силах України державою приділяється особлива увага. Невипадково відповідальність за військові злочини передбачено окремою главою Кримінального кодексу України.

Питанням кваліфікації військових злочинів були присвячені праці таких вчених: С. Я. Розенбліта, В. О. Бугаєва, Х. М. Ахметшина, Ф. С. Бражника, В. М. Кудрявцева, І. П. Малахова, Є. М. Самойлова, А. О. Толкаченка, В. М. Чхиквадзе, А. А. Серова, Є. Б. Пузиревського, В. О. Глушкова, М. І. Карпенка, В. І. Касинюка, М. І. Панова, К. Г. Фетисенка, М. І. Хавронюка, С. О. Харинтонова. Практика застосування судами законодавства про військові службові злочини опрацьована у Верховному Судді України В. В. Бондаревим і С. І. Дячуком.

Але слід зауважити, що питанням підслідності військових злочинів, в процесуальній літературі, не було приділено достатньої уваги.

Метою даної статті є розгляд актуальних питань загальної кваліфікації військових злочинів та їх підслідності за новим КПК України 2012 року.

На військовослужбовців Збройних Сил України, які вчинили злочин, як на громадян України, поширюється дія Кримінального кодексу України (далі – КК України), Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК України). Розділ XIX особливої частини КК України передбачає у ст. 401 – 405 кримінальну відповідальність за вчинення військових злочинів. Частина 2 ст. 401 КК України ви-

значає поняття військовослужбовців, які несуть відповідальність за скоєння військового злочину. Це військовослужбовці Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України, та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, а також інші особи, визначені законодавством України [2].

Особливістю кваліфікації військового злочину є наявність низки специфічних ознак, які випливають зі ст. 401 КК України, а саме:

- військові злочини – це передбачені XIX розділом Особливої частини КК України злочини проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби;

- суб'єкт військового злочину – це військовослужбовець, а також військовозобов'язаний під час проходження ним навчальних (чи перевірочних) або спеціальних зборів;

- об'єкт військового злочину – це встановлений законодавством порядок несення або проходження військової служби.

Для притягнення військовослужбовця Збройних Сил України до кримінальної відповідальності за військові злочини необхідна наявність вищевикладених ознак, крім загальних ознак злочину.

Суб'єктами військового злочину можуть бути тільки військовослужбовці, а також військовозобов'язані під час проходження ними відповідних зборів. Військовослужбовцями є особи, які проходять військову службу у Збройних Силах України та інших військових формуваннях. Військова служба – це державна служба особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних для неї за станом здоров'я і віком громадян України, пов'язаній із захистом Вітчизни. Видами військової служби є: а) строкова військова служба; б) військова служба за контрактом солдат і матросів, сержантів і старшин; в) військова служба за контрактом прапорщиків і мічманів; г) військова служба (навчання) за контрактом курсантів, слухачів (вищих військових навчальних закладів, а також вищих навчальних закладів, що мають кафедри військової підготовки (факультети військової підготовки, відділення військової підготовки, інститути військової підготовки) за програмами підготовки на посади осіб офіцерського складу; д) військова служба за контрактом осіб офіцерського складу; е) військова служба осіб офіцерського складу за призовом; ж) кадрова військова служба осіб офіцерського складу, зарахованих до Збройних Сил України та інших військових формувань до введення військової служби за контрактом [3].

Об'єкт військового злочину це встановлений законом порядок несення або проходження військової служби.

Частина 3 ст. 401 КК України передбачає, що особи, не зазначені у цій статті, за співучасть у військових злочинах підлягають відповідальності за відповідними статтями цього розділу. Особливістю військових злочинів передбачених статтями 403, 405, 409, 410, 413, 418, 420, 421, 423, 424, 425, 426, 428 КК України, є їх кваліфікуюча ознака, яка посилює кримінальну відповідальність за скоєння військового злочину в умовах воєнного стану або бойової обстановки. Іншими кваліфікуючими ознаками, які посилюють відповідальність за вчинені військові злочини, є: 1) вчинення групою осіб; 2) вчинення злочину із застосуванням зброї; 3) повторно; 4) наявність тяжких наслідків.

В новому КПК України, який був прийнятий 13 квітня 2012 року № 4651-VI, визначено, що кримінальне провадження здійснюється по кримінальних правопорушеннях (злочинах та кримінальних проступках) [4]. Але, слід відзначити, що Конституція України та КК України прямо визначають, що кримінальне судочинство проводиться відносно вчинених злочинів

Стаття 62 Конституції України передбачає кримінальне покарання тільки за вчинення злочину. Стаття 11 КК України визначає злочин, як суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність) вчинене суб'єктом злочину. Таким чином положення нового КПК України не відповідають Конституції України та КК України. Тому найближчим часом має бути прийнятий Закон України «Про кримінальні проступки» та внесені відповідні зміни до Конституції України, Кодексу України про адміністративні правопорушення [5], та КК України. Зазначений закон має визначати, які діяння відносяться до злочинів, а які до проступків.

У Верховній Раді України зареєстрований відповідний законопроект № 10126 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків». Згідно вищезазначеного законопроекту кримінальний проступок – це діяння, за яке передбачено покарання у вигляді громадських робіт, або інше, більш м'яке покарання за винятком основного покарання у вигляді штрафу, у розмірі трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Основним покаранням за кримінальний проступок буде штраф, позбавлення права займати певні посади або займатися певною діяльністю, а також громадські роботи, які, на думку авторів законопроекту, можуть бути віднесені як до категорії основних покарань, так і до розряду додаткових.

Законопроектом також передбачено поняття «незавершений кримінальний проступок», який можна визначити як підготовку до кримінального проступку або замах на кримінальний проступок.

Такий кримінальний проступок не передбачає кримінальну відповідальність. Зазначимо, що особа, яка вчинила кримінальний проступок, не буде мати судимості. Якщо закон буде прийнятий, то в оновленому КК України з'являться 83 склади кримінальних проступків [6].

Одним із проблемних питань, що стосуються визначення підслідності у новому КПК України, є дослідження питання про можливість диференціації кримінальних правопорушень на військові злочини та кримінальні проступки.

На думку автора, у законодавстві щодо військових правопорушень не може бути розподілу на злочини та кримінальні проступки, Кримінальний кодекс має передбачати тільки військові злочини, враховуючи наявність усіх притаманних їм ознак.

Виходячи із положень законопроекту про кримінальні проступки, їх ознакою є низька суспільна небезпечність і можливість призначення покарання у вигляді громадських робіт або штрафу. Тому ці ознаки вряд чи можна застосувати до військових правопорушень.

Боротьба зі злочинністю у Збройних Силах України обумовила створення у 2002 році спеціального органу – Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, в якій діяли, зокрема, і органи дізнання [7].

Відповідні зміни були внесені і до ст. 101 КПК України 1960 року, яка визначила компетенцію органів дізнання. Так, згідно із п. 3 цієї статті до органів дізнання були віднесені: начальники органів управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України та їх заступники з питань провадження дізнання – у справах про злочини, вчинені військовослужбовцями Збройних Сил України та військовозобов'язаними під час проходження ними зборів, працівниками Збройних Сил України під час виконання ними службових обов'язків або в розташуванні військової частини, а командири (начальники) військових частин, з'єднань, начальники військових установ – у справах про злочини, вчинені підлеглими їм військовослужбовцями і військовозобов'язаними під час проходження ними зборів, а також у справах про злочини, вчинені працівниками Збройних Сил України у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків або в розташуванні військової частини, з'єднання, установи чи на військових об'єктах; командири кораблів – у справах про злочини, вчинені підлеглими їм військовослужбовцями, а також у справах про злочини, вчинені працівниками Збройних Сил України у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків під час походу за межами України.

Командири (начальники) військових частин, з'єднань, начальники військових установ діяли як орган дізнання з моменту надходження

до них заяви (повідомлення) про злочин або при безпосередньому виявленні ними ознак злочину (коли є достатні дані), за якими вони вправі порушити кримінальну справу [8].

У Збройних Силах України провадження дізнання покладалося також на начальників органів Управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України та їх заступників з питань провадження дізнання.

Командири кораблів були органами дізнання у справах про злочини, вчинені підлеглими їм військовослужбовцями та працівниками Збройних Сил України у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків під час походу за межами України.

Як бачимо, особливою компетенцією та повноваженнями щодо розкриття та розслідування військових злочинів була наділена Військова служба правопорядку. На це спеціальне правоохоронне формування згідно із Законом України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України» № 3099-III від 7 березня 2002 р. були покладені обов'язки забезпечення правопорядку і дисципліни серед військовослужбовців та визначені основні завдання, серед яких є провадження у встановленому законом порядку дізнання у справах про злочини, вчинені військовослужбовцями Збройних Сил України та військовозобов'язаними під час проходження ними зборів, працівниками Збройних Сил України під час виконання ними службових обов'язків або у розташуванні військової частини [7].

Процесуальний порядок проведення дізнання у Збройних Силах України, що існував раніше до 2002 р., покладав на командирів військових частин обов'язок швидкого всебічного та повного розкриття злочинів, що були вчинені їх підлеглими або на території ввірених їм військових частин. У багатьох випадках командири військових частин не були зацікавлені у виявленні злочинів, оскільки допускали певні порушення в організації служби, що призводило до приховування доказової інформації і не сприяло об'єктивному розслідуванню.

Тому після уведення у Збройні Сили України підрозділів Військової служби правопорядку, не підпорядкованих командирам військових частин і незалежним від них у своїй діяльності по боротьбі зі злочинами, вчиненими військовослужбовцями та іншими особами на територіях військових частин, поліпшилась, підвищилась кількість кримінальних справ про злочини, виявлені підрозділами дізнання Військової служби правопорядку та розслідуваних слідчими військової прокуратури.

Згідно зі ст. 112 КПК України 1960 року підслідність у справах про військові злочини, передбачені статтями 402-421 та 423-435 КК України, досудове слідство провадилося слідчими прокуратури [8].

У справах про злочини, передбачені статтею 422 КК України (розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості) досудове слідство провадилося слідчими органів Служби безпеки України. Якщо під час розслідування злочинів, передбачених статтею 422 КК України, були встановлені злочини, передбачені статтями 423, 424, 425, 426 КК України, вчинені особою, щодо якої ведеться слідство, або іншою особою, вони розслідувалися слідчими органів Служби безпеки України, у тому числі і ті, що вчинені службовими особам, які займають особливо відповідальне становище відповідно до частини 1 статті 9 Закону України «Про державну службу», та особами, посади яких віднесено до 1-3 категорій посад державних службовців, а так само вчинені працівниками правоохоронних органів [2].

У період реформування кримінально-процесуального законодавства варто зберегти напрацьований позитивний досвід боротьби із військовими злочинами у Збройних Силах України. Тому незрозумілим є положення, викладені у новому КПК України 2012 року, який не передбачає такого суб'єкту кримінального процесу – як орган дізнання у Військовій службі правопорядку. Таким чином, Військова служба правопорядку у Збройних Силах України не буде здійснювати таку важливу функцію, яка була надана законом України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України», як дізнання про злочини, вчинені військовослужбовцями або військовозобов'язаними під час проходження ними зборів, працівниками Збройних Сил України у місцях дислокації військових частин, у військових навчальних закладах, установах та організаціях.

Новий КПК України у ст. 38 не передбачає створення спеціальних слідчих підрозділів по розслідуванню військових злочинів та загальнокримінальних злочинів, вчинених військовослужбовцями на територіях військових об'єктів.

Стаття 41 КПК України 2012 року також не передбачає створення оперативних підрозділів у Військовій службі правопорядку у Збройних Силах України.

А згідно ст. 216 нового КПК України розслідування усіх військових злочинів передбачених ст. 401-421, 423-435 КК України віднесено до компетенції органів внутрішніх справ.

Постає питання чи відповідають такі положення КПК України завданням діяльності Міністерства внутрішніх справ, на яке покладається розслідування злочинів і дотримання правопорядку у Збройних Силах України?

До того ж розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень має певну специфіку, яка полягає в тому, що слідчий має бути обізнаний зі структурою військових формувань, порядком несення військової служби і поводженням зі зброєю та іншою інформацією, яка містить військову таємницю, мати певні допуски до такої інформації і вільний доступ на території військових частин.

Тому пропонується створення на базі вже сформованого та довшого свою компетентність, як правоохоронного органу, Військової служби правопорядку Збройних Сил України, слідчого підрозділу по розслідуванню військових злочинів. Крім того, на думку автора, необхідним є створення у Військовій службі правопорядку Збройних Сил України (на базі існуючих підрозділів дізнання) оперативних підрозділів, які будуть виконувати доручення слідчих про проведення гласних (розшукових) та негласних (розшукових) слідчих дій у військових формуваннях. Цими положеннями пропонується доповнити ст. 38 та ст. 41 КПК України 2012 року. Нагляд за дотриманням законності при розслідуванні військових злочинів покласти на вже сформований підрозділ прокуратури – спеціальну прокуратуру з нагляду за дотриманням законів у військових формуваннях.

Бібліографічний список

1. Конституція України 1996 р. [Електронний ресурс]. Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Кримінальний кодекс України 2001р. Х. : видавник Цапко Д. М., 2009. – 306 с.
3. Про військовий обов'язок та військову службу : Закон України 1992 р. [Електронний ресурс]. Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : прийнятий Верховною Радою України Законом № 4651 – VI від 13.04.2012 р.; Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» № 4651 – VI від 13.04.2012 р. – Х. : Право, 2012. – 392 с.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення 1984 р. [Електронний ресурс]. Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
6. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків : Проект Закону [Електронний ресурс]. Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=42733.

7. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України : Закон України від 07.03.2002 року. [Електронний ресурс]. Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3099-14>.
8. Кримінально-процесуальний кодекс України. – Х. : Парус, 2008. – 320 с.

Стаття посвячена обцей характеристике уголовных правонарушений в Вооруженных Силах Украины и определению их подследственности в новом УПК Украины 2012 года. Автором обоснована необходимость сохранения оперативных подразделений в Военной службе правопорядка Вооруженных Сил Украины и создания в этой службе следственных подразделений для расследования воинских преступлений и общеуголовных преступлений, совершенных военнослужащими на военных объектах.

The article is devoted to the general characteristics of criminal offenses in the armed forces and the determination of their suspects in the new Code of Criminal Procedure of 2012. The author substantiate the necessity of maintaining the operational units of the Military Service Law Enforcement Armed Forces of Ukraine and creation into this service of investigative units to investigate military crimes and common crimes committed by servicemen on military objects.

Стаття надійшла до редколегії 10.12.2012

УДК 349.41

Галагуза А. В., НУ «ОЮА»

НАСТАННЯ ТА ПРИТЯГНЕННЯ ДО ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА: ПРАКТИЧНА НЕОБХІДНІСТЬ У ВИЗНАЧЕННІ

В статті проведено аналіз позиції Конституційного Суду України щодо питань настання та притягнення до відповідальності (рішення № 9-рп/99 від 27 жовтня 1999 року), та, використовуючи принципи розмежування проблемних понять зафіксованих у ньому, висунуті припущення щодо визначення цих моментів у сфері застосування юридичної відповідальності за порушення земельного законодавства.

Важливими аспектами інституту юридичної відповідальності за порушення земельного законодавства, які, на нашу думку, заслуговують уваги, є визначення моменту настання відповідальності за порушення